

JUDITA V BIBLIÍ A STAROANGLICKEJ BÁSNI

Martin Kubuš

Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Banská Bystrica
martin.kubuš@umb.sk

Abstract

Judith in the Bible and in the Anglo-Saxon Poem

The article deals with the deuterocanonical *Book of Judith* which was famously rendered from Aramaic into Latin by the patron of all translators, Saint Jerome (c. 345 – 420) virtually overnight and included in his translation of the Bible known as the Vulgate. More specifically, the article focuses on the text's rendition into Anglo-Saxon by an anonymous Anglo-Saxon poet whose text is often anthologized and poses part of university curricula. The only extant original manuscript of the Anglo-Saxon *Judith* is found on the famous *Beowulf manuscript*, partially damaged during the infamous fire of 1731 which decimated Robert Bruce Cotton's (1571 – 1631) private collection of historical manuscripts, charters, rolls and seals. (1) Using the comparative method, the author of the paper takes an observant look at the Modern-English translation of *Judith* by the contemporary British literary scholar Elaine Treharne, and compares it with the deuterocanonical *Book of Judith* as found in the Slovak Catholic version of the Bible (*Sväté písmo Starého i Nového zákona*). The main objective of the proposed paper is to find out how the *Book of Judith* was altered to accommodate to the Anglo-Saxon readership. In the text, the author coins new terminology – primary and secondary elements of inculturation and lists examples of them as found in the Anglo-Saxon version of *Judith*. Thus, the Anglo-Saxon version of the *Book of Judith* cannot be considered a translation proper, but an inculturational adaptation. As part of his research, the author of the article produces his own second-hand translation of the Anglo-Saxon *Judith* from (modern) English into Slovak for the sake of Slovak readership.

Keywords: *Book of Judith*, *Judith*, deuterocanonical, Catholic, Vulgate, manuscript, Trinity, inculturation, primary/secondary elements of inculturation

1. Kniha Judita, jej miesto v kánone a žáner

Kniha Judita (lat. *Liber Iudith*) je dielo neznámeho autora z konca druhého, resp. začiatku prvého storočia pred n. l. Názov je odvodený z hebrejského mena *Jehudit*, v preklade „Židovka“. (Heriban, 2003) (2) „Pôvodný hebrejský text sa nezachoval, jestvujú iba tri grécke recenzie a neskoršie hebrejské prepracovanie spisu.“ (Heriban, 1992, s. 556)

K. Gábriš (1990), autor slovenského prekladu *Apokryfov* – ku ktorým protestanti popri iných zaraďujú aj *Knihu Judita* (evanjelický preklad *Knihy Judita* nesie názov *Júdit*) – , ako aj autor sprievodného slova a poznámok, uvádza: „Kniha *Júdit* vznikla najskôr za vlády Jána Hyrkána (135 – 104 pr. kr.) alebo Alexandra Jannaia (103 – 76). Pôvodina knihy bola

zrejme aramejská a zachoval sa jej grécky preklad. Jej starolatinské znenie je čiastočne odlišné, kratšie. Na základe Hieronymovho prekladu kniha Júdit vo Vulgate (*sic!*) bola počítaná v rímsko-katolíckej cirkvi medzi kanonické knihy.“ (Gábriš, 1990, s. 321, kurzíva autor)

Ako sme už naznačili, kresťanskej kultúre text *Knihy Judita* jej prekladom do latinčiny sprístupnil patrón prekladateľov, kňaz a cirkevný učiteľ svätý Hieronym (plným menom Sophronius Eusebius Hieronymus, cca 345 – 420), ktorý sa spolu so sv. Ambrózom a sv. Augustínom zvykne zaraďovať medzi veľkých cirkevných otcov západného kresťanstva. Na rozdiel od ostatných dvoch menovaných cirkevných otcov nebol biskupom, ale len kňazom a značnú časť života prežil ako pustovník. Jeho najvýznamnejším prekladom je preklad Biblie do latinčiny. (Ondruš, 1991) „Nový zákon priamo nepreložil, ale iba opravil podľa gréckych pôvodín. Ale Starý zákon preložil priamo z hebrejčiny, prípadne aramejčiny. Napriek niektorým menším nedostatkom to bolo dielo, ktoré prevyšovalo všetky dovtedajšie preklady a zaslúžilo si cirkevné uznanie, aké – hoc aj oneskorene – dostalo. Poznáme ho pod menom *Vulgata (sic!)*.“ (Ondruš, 1991, s. 529 – 533)

Sám svätý Hieronym, cirkevný otec, sa ku *Knihе Judita* vyjadruje nasledovne:

„*Knihа Judita* sa u Židov považuje za knihu apokryfnú a vzhľadom na jej povahu nemožno apokryfné texty, ktoré sa stali predmetom sporov, uznať za kánonické. A keďže bola pôvodne napísaná v chaldejskom jazyku, radíme ju medzi historické knihy. Ale pretože sa táto kniha podľa záverov Nicejského koncilu považuje za posvätné Písmo, Vašej prosbe (alebo žeby požiadavke!) som vyhovel, ostatnú prácu som odložil bokom – prácu, v ktorej mi násilne zabraňovali – a *Knihе Judita* som venoval jednu noc, pričom som neprekladal doslovne, ale som sledoval celkový význam. Pompézny text plný chýb, aké nachádzame v mnohých kódexoch, som otesal a do latinčiny som previedol iba to, čo bolo podľa mňa v chaldejskom texte vyjadrené dostatočne zrozumiteľne. Prijmite *vdovu* Juditu, stelesnenie čistoty, a s víťaznou chválou ju vystavte večnej oslave. Lebo nielen ženám, ale dokonca aj mužom bola daná za príklad skrze toho, ktorý jej čistotu odmeňuje a ktorý jej nadelil takú cnosť, že porazila toho, čo bol ľudsky neporaziteľný, a prekonala aj neprekonateľné.“ (3)

Autorky životopisu svätého Hieronyma sestry Pernoudové (1962) zdôrazňujú fakt, že Hieronymov preklad *Knihy Judita* „vznikol za jednu noc, teda za rovnaký čas, aký Judita potrebovala na to, aby Holofernesa zniesla zo sveta,“ [...]. Plodom Hieronymovho pozoruhodného úsilia je Vulgáta, text Biblie, ktorý Cirkev používa dodnes a ktorého pravosť uznal aj Tridentský koncil. Je zaujímavé, že tento učenec, ktorý odjakživa pracoval v tých najťažších podmienkach a v „pracovniach“ priam nedostupných, vytvoril najväčší knižný bestseller všetkých čias.“ (Pernoud, Pernoud, 1962, s. 78, úvodzovky autor)

Biblišta J. Heriban je v úvode do *Knihy Judita* na adresu Hieronymovho prekladu o čosi skeptickejší a uvádza, že už spomínaná Vulgáta ponúka starý latinský text, ktorý Hieronym opravil podľa aramejskej osnovy. Podľa Heribana (2003) je však text o jednu pätinu kratší ako grécky text, od ktorého sa čiastočne líši obsahom a rozdelením veršov.

„Hieronym v úvode *Knihy Judita* spomína, že v latinských rukopisoch našiel mnoho variantov. Vyznáva, že sa pokúsil o revíziu latinského textu podľa aramejskej osnovy, ale že mu veľmi nezáležalo na presnom podaní textu: prekladal ho viac podľa zmyslu než v jeho slovnom znení, mnoho veršov vynechal a preklad urobil cez jednu noc [...]. Preto sa text Vulgáty pri prekladoch do moderných jazykov už viac nepoužíva: takmer všetky dnešné preklady a Nová Vulgáta používajú za základný text grécku recenziu Vatikánskeho, Sinajského a Alexandrijského kódexu s prípadnými opravami podľa iných gréckych manuskriptov a Starolatinského prekladu.“ (Heriban, 2003, s. 863, kurzíva autor)

V katolíckej terminológii sa *Knihá Judita* označuje ako kniha deuterokánonická, v protestantskej ako apokryfná. (4) Túto skutočnosť uvádzame pre lepšiu orientáciu, pretože v texte citujeme aj protestantské zdroje, ktoré *Knihu Judita* označujú za apokryf, teda „biblický spis nezahrnutý do kánonu cirkvou uznaných biblických spisov“. (5) Máme teda dočinenia s dvojakou terminológiou ako dôsledkom rozličných pohľadov na danú knihu pod vplyvom rozdielných konfesií. J. Heriban vysvetľuje problematiku dvojakej terminológie v *Príručnom lexikóne biblických vied* slovami:

„Pseudoepigrafy sú teda prechodným štádiom medzi starozákonnými a novozákonnými spismi. [...] V protestantskej biblickej terminológii sa názvom pseudoepigrafy označujú všetky starozákonné spisy, ktoré katolíci označujú ako apokryfy; protestanti nazývajú apokryfmi deuterokánonické (*sic!*) knihy Starého zákona. S úmyslom odstrániť tento rečový chaos sa na podnet Bernharda Langa r. 1977 v nemeckom ekumenickom preklade Biblie [...] pre deuterokánonické (*sic!*) spisy starého zákona zaviedol názov *Spätschriften des Alten Testaments* [= neskoršie spisy Starého zákona]. *Takto protestanti i katolíci môžu jednoznačne označovať tú istú skupinu starozákonných kníh.*“ (Heriban, 1992, s. 865 – 866, kurzíva autor)

Deuterokánonické spisy (resp. apokryfné, povedané jazykom protestantizmu, a teda, jazykom nemeckej ekumenickej Biblie, *neskoršie spisy Starého zákona*) sa v protestantských vydaniach Biblie spravidla nenachádzajú. Výnimkou je napr. anglická protestantská Biblia z r. 1611, tzv. *Biblia kráľa Jakuba*. Zostavovatelia jej moderného vydania R. Carroll a S. Prickett (2008) na adresu apokryfov uvádzajú: „Termínom apokryfný (‘skrytý’) označil tieto knihy nemecký reformátor Carlstadt (cca 1480 – 1541) v roku 1520, v termíne sa odráža viera, že tieto knihy obsahujú problémy či tajomstvá, ktoré rozlúšia iba zasvätení.“ (Carroll, R. a Prickett, S., 2008, s. 385)

Protestantskí editori narážajú na problematiku *Knihy Judita* a problémy ohľadom kánonickosti tohto spisu rozoberá aj katolík J. Heriban, ktorý konštatuje, že táto kniha ako jedna z deuterokánonických patrí medzi „[b]iblické knihy, ktorých kánonickosť nebola hneď od začiatku a všade uznávaná. Sú to však inšpirované biblické spisy, a preto sú zaradené spolu s protokánonickými (*sic!*) spismi do kánonu Svätého písma.“ (Heriban, 1992, s. 308)

Na tomto mieste však treba dodať, že Heriban v úvode do *Knihy Judita*, v podkapitolke *Miesto v kánone*, uvádza aj to, že cirkevní otcovia túto knihu vnímali ako pevnú súčasť Svätého písma.

„Neuvádza sa v židovskom palestínskom kánone, ale Židia ju mali stále v obľube ako poučné čítanie. Apoštolskí a cirkevní Otcovia ju už od prvého storočia používali a citovali vo svojich spisoch ako Sväté písmo. Napr. Klement Rímsky okolo r. 96 ju s *Knihou Ester* cituje ako vzor lásky k blížnemu [...]. Pochybnosti o kánonickosti *Knihy* vznikli z Hieronymovho negatívneho postoja, ktorý si ju pod vplyvom palestínskych rabínov málo vážil. Hipponský koncil (s. 393) a Kartaginský koncil (r. 397 a 419) ju však uznali za kánonický spis, čo neskôr slávnostným vyhlásením potvrdil Koncil florentský (r. 1442) a tridentský (r. 1546).“ (Heriban, 2003 s. 862, kurzíva autor)

Z Heribanových slov vyplýva, že tzv. prvotná Cirkev *Knihu Judita* používala, ako dokladá spomínaný Klement (v evanjelickej spisbe Klemens) Rímsky v jednom z najstarších spisov apoštolských otcov, v tzv. *Prvom liste Klemensa Rímskeho* (Gábriš, 1955), ktorý sa datuje približne do roku 96 n. l. (Louth, 1987).

Heriban uvádza, že Klemens cituje Juditu i *Knihu Ester* „ako vzor lásky k blížnemu“, čím má na mysli pasáž, ktorú nájdeme v päťdesiatej piatej kapitole *Prvého listu Klemensa Rímskeho*: „Mnoho žien posilnila Božia milosť a vykonalí mnoho zmužilých činov. Blahoslavená Judit počas obliehania mesta prosila starších, aby jej dovolili vyjsť do tábora cudzincov. Vydala sa tak do nebezpečenstva, keď vyšla z lásky k rodnému mestu a ľudu, ktorý bol obliehaný a Pán vydal Holofernesa do rúk ženy.“ (Gábriš, tamže, s. 60)

Významný evanjelický teológ a prekladateľ (nielen apoštolských otcov) K. Gábriš konštatuje, že niektorí reformátori nepreukazujú určitým obdobiam ľudských dejín a dielam z daných čias patričnú úctu. Podľa neho zdôrazňovanie Písma „viedlo mnohých tak ďaleko, že obdobie medzi prvým a pätnástym storočím vynechávajú, akoby ho nebolo, alebo považujú ho len za dobu blúdenia, v ktorej sa nevytrovilo nič hodnotného. Zabúdajú, že ak chceme poznať a opraviť chyby stredoveku, musíme vybadať, ako k nim došlo, kde sa korenia, najmä kde sa začína odklon od čistého slova Božieho.“ (Gábriš, tamže, s. 5)

Práve spomínaná tendencia by podľa nás mohla byť jedným z dôvodov, prečo sa niektoré knihy, ako napríklad *Knihy Judita*, časom ocitali na okraji záujmu, respektíve, ako tvrdia Carroll a Prickett (2008), strácali „status kánonickosti“. V 16. storočí, teda v období tzv. reformácie, upadli neskoršie spisy Starého zákona do nemilosti, ako čítame v úvode v protestantskej *Biblii Kráľa Jakuba*, kde autori bližšie rozpracúvajú dôvody na vyradenie týchto kníh z protestantského kánonu: „Časti apokryfných spisov urážali reformátorov 16. storočia tým, že vykazovali znaky stredovekých katolíckych praktík, a hoci protestanti aj naďalej považovali apokryfy za cenné, status kánonickosti im odňali. Kalvíni, puritáni a presbyteriáni apokryfné spisy z Písma odstránili, kým luteránske cirkvi si ich v Písme, podobne ako rímski katolíci, ponechali.“ (Carroll, Prickett, 2008, s. 385)

Pod katolíckymi praktikami z uvedeného citátu, ktoré mali reformátorov urážať, môžeme rozumieť napr. rituály, ktoré sa spomínajú v súvislosti s prípravou obyvateľov Betulie na vpád asýrskych vojsk, resp. s Juditinou prípravou na cestu v ústrety nepriateľovi a jej snahou odvrátiť obávaný útok vlastnou vynaliezavosťou. „Všetci izraelskí muži začali veľmi naliehavo volať k Bohu a korili sa veľkým pôstom. Oni aj ich ženy, ich deti, ich dobytok, i všetci prišielci, nádenníci i otroci si prepásali bedrá vrecovinou. Všetci izraelskí muži i ženy a deti, ktorí bývali v Jeruzaleme, padli na zem pred chrámom, posypali si hlavu popolom a rozprestrelí si vrecovinu pred Pánom.“ (Jdt 4, 9 – 11 / IN *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, s. 871)

Ďalej, v deviatej kapitole *Knihy Judita*, čítame: „Judita potom padla na tvár, popolom si posypala hlavu a roztrhla si odev až po vrecovinu, ktorú mala pod ním na sebe. Bolo to práve v chvíli, keď v Božom dome v Jeruzaleme prinášali večernú kadidlovú obeť.“ (Jdt 9, 1)

Niektorí reformátori 16. storočia dokonca stotožňovali pôst a iné prejavy kresťanskej pokory so starozákonnými pohanskými praktikami, pri ktorých sa vyznávači pohanských božstiev uchýľovali k sebatrýzneniu. Jedným z radikálnych reformátorov tohto typu je napr. teológ a prekladateľ Biblie William Tyndale, ktorý vo svojej knihe *Poslušnosť kresťana (The Obedience of a Christian Man, 1528)* uvádza: „Myslia si aj to, že Boh ako krutovládca sa teší a má radosť z našej bolesti [...]. A preto sa mnohí bezdôvodne trýznia po vzore Bálových kňazov (1 Kr., 18), režu sa, aby potešili svojho boha ako starovekí pohania, ktorí svoje deti hádzali do ohňa ako obeť pre svoje božstvá.“ (Tyndale, 1528, s. 132)

Tyndale bol šokovaný „nedostatkem teologických i biblických znalostí“ poniektorých cirkevných predstaviteľov „a jedného dňa pokarhal jedného duchovného: „Ak Boh zachová môj život, za nejaký čas spôsobím, že chlapec, ktorý orie na poli, bude z Písma vedieť viac ako ty.““ (Richová, 2010, s. 195) Tyndale pod vplyvom Lutherovej teológie neuznával stredoveké obrady, ktoré, ako sme si už ukázali, sa spomínajú aj v *Knihy Judita* – napr. pálenie kadidla, nosenie vrecoviny, sypanie popola na hlavu: „Posúďte, či je možné, aby ich hlúpe obrady a sviatosti akokoľvek prospeli vašej duši.“ (Tyndale, 1528, s. XV)

Ako sme však už uviedli, mnohé protestantské vydania Biblie si *Knihu Judita* a iné neskoršie spisy Starého zákona ponechali, lebo ich z teologického hľadiska považovali za cenné a zaujímavé čítanie. Autor protestantského prekladu *Knihy Judita* (resp. Júdit) K. Gábriš uvádza:

„I pri dramatickom podaní zaujímavého deja o Júdit je mravno-náboženská hodnota knihy rozmanito hodnotiteľná. Júdit sa javí zákerná, ale len voči nepriateľovi, ktorý ohrozuje jej mesto. Na druhej strane sa predpokladá veľká dôvera v Boha, že On rozhodne o tom, či sa jej podarí mesto oslobodiť od Holofernésa. (*sic!*) Časté umelecké stvárnenie príbehu Júdit má značnú zásluhu na popularite knihy už po celé stáročia. V židovstve bola kniha Júdit čítaná vo

sviatok chanúky, teda na pamäť znovuposvätenia chrámu za Makabejcov.“ (Gábriš,1990, s. 321)

Ako už naznačil Gábriš, Judita vymyslí plán, ktorý by jej nepriatelia nepochybne považovali za podlý, no treba dodať, že Judita využíva vlastnú sexuálnu príťažlivosť len preto, že nemá na výber. Chce pomôcť svojmu národu, veliteľ nepriateľských vojsk je známy ako človek nízkych mravov so slabosťou pre nežné pohlavie, takže Judita nevidí inú možnosť, len ho zväbiť, čo aj urobí. Podľa M. Wojciechowského je toto správanie vzhľadom na biblické pomery nanajvýš nesprávne. „[Judita] neraz zaklame, prípadne vysloví zavádzajúce polopравdy, tváriac sa, že chce Holofernesovi pomôcť dobyť Betuliu [...], jej reč je lichotivá a nanajvýš pokrytecká. Dokonca povie aj toto: ‚To, čo poviem túto noc svojmu pánovi, nebude lož.‘ (Jdt 11, 5) Tento úskok si však dobre premyslela (Jdt 9, 10).“ (Wojciechowski, 2012, s. 94) Wojciechowski dokonca prirovnáva Juditino konanie k aktu terorizmu a dodáva, že „autor tejto knihy podobné konanie schvaľuje“. (tamže, s. 90)

K sexuálnemu aktu však nedôjde, pretože Judita stihne v súkromí stanu odseknúť Holofernesovi hlavu, skôr než sa nepriateľ preberie zo stavu alkoholového opojenia po hostine so svojimi vojakmi. (6)

Zostavovatelia moderného anglického vydania *Bible Kráľa Jakuba* konštatujú, že „príbeh o tom, ako Judita odtína hlavu asýrskeho veliteľa Holofernesa, je druhým najobľúbenejším motívom pre maliarov hneď po príbehu o smrti Jána Krstiteľa“. (Carroll, Prickett, tamže, s. 386) Zostavovatelia dodávajú, že príbeh slabej Judity, ktorá porazí silného Holofernesa, je súčasťou dobre známeho biblického motívu, ktorý sa zvykne nazývať aj syndróm Dávida a Goliáša. (tamže, s. 390)

Carroll a Prickett ďalej konštatujú, že aj keď viaceré protestantské vydania Bible neskoršie spisy Starého zákona z rozličných dôvodov zahŕňali, v časoch katolíckej emancipácie 19. storočia ich nadobro vypustili. „Autorizovaná verzia Bible [*Biblia Kráľa Jakuba*] apokryfy uvádzala v osobitnej časti, teda nie medzi kánonickými knihami. V dvadsiatych rokoch 19. storočia, v čase, keď sa protestantská ideológia ocitla vplyvom katolíckej emancipácie v zdanlivom ohrození, Britská a zahraničná biblická spoločnosť [British and Foreign Bible Society] v rámci udalostí známych ako apokryfné spory [*Apocrypha affair*] čelila nátlakovým tendenciám apokryfy úplne vypustiť, až napokon sa tlač a distribúcia Bible bez týchto kníh stali bežnou praxou.“ (tamže, s. 385 – 386, hranat. zátvorky autor) Ako Carroll a Prickett uvádzajú ďalej, apokryfy v citovanom vydaní autorizovanej verzie zahrnuli s cieľom zachovať vernosť pôvodnému vydaniu *Biblia Kráľa Jakuba* z roku 1611.

Knihá Judita je knihou problematickou aj vzhľadom na žánrové začlenenie. Bibliisti sa dodnes jednoznačne neuzniesli, o aký žáner vlastne ide: „Definície ako fiktívna historka, historický román, poučný spis, apokalypticko-prorocká alegória, parabola, ba aj midraš

(sic!) vyjadrujú síce ten-ktorý aspekt rozprávania, nestačia však na určenie špecifických vlastností literárneho druhu tohto spisu.“ (Heriban, 2003, s. 866)

Ide teda o akúsi zmes uvedených žánrov, pričom prvky midrašu, čiže „typ výkladu Starého zákona beletrizujúcou formou, rozšírený v stredovekom judaizme“, (7) badáme napr. v piatej kapitole s názvom *Holofernesove vojenské porady a Achiórova reč*, keď Achiór, vodca Ammončanov, vysvetľuje Holofernesovi, s kým má dočinenia, sumarizuje dejiny Židov, ich vzlety (napr. víťazný prechod cez Červené more) a pády (zničenie židovského chrámu nepriateľom) a veliteľa asýrskych vojsk, ktorý sa Židov chystá napadnúť, varuje slovami: „Ale ak nie je v tomto ľude nepravosť, nech to môj pán radšej nechá tak, aby ich azda ich Pán a ich Boh neochránil a vyšli by sme na posmech pred celou zemou.“ (Jdt 5, 21 IN *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, s. 872)

Biblistka H. Efthimiadis-Keithová, ktorá skúmala *Knihu Judita* z feministického hľadiska, otvára svoj článok (2010) vo veľmi kritickom duchu. Podľa nej výskum *Knihy Judita* odjakživa postihujú negatívne javy ako polarizácia a protirečenie. „Napríklad mnohí významní cirkevní otcovia ako Klement Rímsky, Tertulián, Klement Alexandrijský, Origenes a Hieronym sa pokúšali obhájiť historickosť knihy aj napriek tomu, že text donebavolajúco a zámerne ignoruje historické súvislosti, zatiaľ čo Capellus ju znosil pod čiernu zem ako ‚výsostne hlúpu bájku z dielne absolútne nekompetentného a trúfalého šaša, helenistu bez štipky súdnosti, súdiac podľa historických a geografických nezrovnalostí.“ (Efthimiadis-Keithová, 2010, s. 91)

Heriban na tému ahistorickosti dodáva, že *Knihy Judita* nie je opisom historických udalostí (je v nej množstvo údajov nezodpovedajúcich historickej skutočnosti), ale v tomto prípade máme dočinenia s rozprávaním didaktického rázu. „Chce poukázať na silu protibožských mocností vo svete, na spásonosnú pomoc Boha tým, ktorí sa na neho obracajú v nebezpečenstve a v súžení, a na všeobecnú Božiu nadvládu a spravodlivosť, ktorá sa v priebehu dejín ešte pred koncom časov uplatňuje voči nepriateľom Boha a jeho ľudu.“ (Heriban, 1992, s. 556, kurzíva autor)

Ako sme už naznačili, *Knihy Judita* napriek mnohým nezrovnalostiam v katolíckych vydania Biblie zostáva a v katolíckom svete sa považuje za kánonickú, o čom svedčia aj state z *Katechizmu Katolíckej cirkvi* (ďalej len *KKC*), opierajúce sa o závery Druhého vatikánskeho koncilu: „Svätá matka Cirkev na základe apoštolskej viery pokladá všetky knihy Starého i Nového zákona i všetky ich časti za posvätné a kánonické, pretože, napísané z vnuknutia Ducha Svätého, majú za pôvodcu Boha a ako také boli odovzdané Cirkvi. [...] Aby sa zistil úmysel svätopiscov, treba vziať do úvahy podmienky ich doby a kultúry, ‚literárne druhy‘, ktoré sa v tom čase používali, ako aj spôsob myslenia, vyjadrovania a rozprávania, ktorý bol bežný v tom čase. ‚Lebo pravda sa vždy ináč podáva a vyjadruje v textoch, ktoré sú rôznym spôsobom historické alebo prorocké, alebo poetické, alebo [sú napísané] v iných druhoch vyjadrovania.‘ [...] Apoštolská Tradícia umožnila Cirkvi rozoznať, ktoré spisy majú byť započítané do zoznamu posvätných kníh. Tento úplný zoznam sa volá ‚kánon‘ Svätého písma.“ (*KKC*, 2017, s. 35 – 38)

2. Anglosaská *Judita* ako produkt inkulturačno-militarizačného snaženia

V druhej kapitole článku si predstavíme anglosaskú báseň *Judita* z pera neznámeho autora a poukážeme na jej poslanie v prijímajúcej kultúre. „Staroanglické prebásnenie (deuterokánonickej) biblickej *Knihy Judita* je súčasťou tzv. Navellovho kódexu, rukopisu z prelomu 10. a 11. storočia, z obsahu ktorého sa do všeobecného povedomia dostal aj text, ktorý sa do určitej miery stal synonymom staroanglickej literatúry vôbec – epická báseň *Beowulf*. Neúplný text *Judita* nasleduje práve po tejto básni a kódex v jeho súčasnej podobe uzatvára...“ (Znojemska, 2009, s. 262)

Oba texty sa nachádzajú v depozitári Britskej knižnice v Londýne, presný názov manuskriptu je *Cotton Vitellius A. xv.* (Orchard, 2003) „Text zaznamenal ten istý pisár, ktorý spísal *Beowulfa* (verše 1939b až 3182). Básne *Beowulf* a *Judita* podľa všetkého neboli vždy súčasťou jedného rukopisu, ale dokopy boli zviazané až neskôr.“ (Treharne, 2004, s. 196) „Zdá sa, že tzv. *Beowulfovský manuskript*, známy tiež ako Nowellov kódex, zviazal osobne sir Robert Cotton (1571 – 1631), a to spolu s ďalšími štyrmi textami z dvanásteho storočia.“ (Orchard, 2003, s. 1 – 2) Názov Nowellov kódex si súbor rukopisov vyslúžil vďaka anglickému zberateľovi Lawrencovi Nowellovi (1530 – cca 1570), ktorý sa naň ako niekdajší vlastník podpísal.

Text anglosaskej *Judity* ako súčasť *Beowulfovského manuskriptu* bol poškodený počas požiaru v Cottonovej knižnici z roku 1731, no oxfordský profesor neoklasicistického obdobia Edward Thwaites v roku 1698 publikoval vydanie básne, vďaka ktorému sa mnohé chýbajúce časti dajú do textu *Judity* doplniť. (Treharne, 2004) „Staroanglická *Judita* sa delí na sekcie, pričom existujúci rukopis začína na konci sekcie č. IX. O rozsahu strateného materiálu sa vo vedeckej obci dosť polemizuje, ale je možné, že v skutočnosti chýba len malá časť – pravdepodobne sto veršov.“ (Treharne, tamže, s. 196)

Príbeh o smelej a bohobojnej Judite, ako vraví Shimazaki (2014), bol v Anglicku známy už v ranom staroanglickom období. Existujú prinajmenšom tri anglické verzie *Knihy Judita*: Autorom prvej je opát Aldhelm (cca 640 – 709), autorom druhej je anonymný autor, ktorého nazývame jednoducho „autor *Judity*“ a tretím je opát Aelfric z Eynshamu (cca 950 – cca 1010), známy tiež ako Alfricus Grammaticus. (Shimazaki, 2014) Shimazaki považuje druhý a tretí text, báseň anonymného autora a Aelfricovu verziu, za preklady, konštatujúc, že „oba texty sú prekladmi do starej angličtiny z latinských biblických textov s určitými zmenami – autori dávajú na určité veci svojský dôraz, čosi vypúšťajú a čosi pridávajú. Vykonanie zmien, neraz veľmi dramatických, i parafrázovanie, malo za cieľ vytvoriť text, ktorý bude pre anglických čitateľov, ktorí biblické kultúrne pozadie nepoznali, o čosi prijateľnejší než príbehy v pôvodnej podobe.“ (Shimazaki, 2014, s. 2)

V článku sa prikláňame k termínu adaptácia – termín preklad by podľa nás nebol na mieste, pretože text anonymného autora *Judity* sa od biblického originálu líši pomerne značne. „*Judita* v súčasnej podobe s rozsahom 350 veršov korešponduje s vybranými pasážami z *Knihy Judita* známej z Vulgáty (Jdt 12, 10 – 16, 1.), aj keď preklad sa od originálu často vzdáľuje.“ (Orchard, tamže, s. 4)

Adaptáciu tu chápeme ako termín, ktorým sa tradične označuje akýkoľvek cieľový text, v ktorom sa uplatňovala stratégia voľného prekladu. „Termín adaptácia naznačuje, že v texte došlo k závažnejším zmenám s cieľom sprístupniť text pre špecifického čitateľa [...] alebo pre konkrétny účel, ktorému preklad podliehal.“ (Shuttleworth a Cowie, 2009, s. 7).

Adaptácia je „súbor prekladových operácií, ktorých výsledkom je text, ktorý nemožno prijať ako preklad, ale aj napriek tomu ho považujeme za text, ktorý reprezentuje východiskový text približne rovnakého rozsahu“. (Bastin, tamže). Adaptované dielo sa vždy nachádza na kultúrnom pomedzí, „na rozhraní medzi pôvodným dielom a novým textom a na jeho tvorbe sa podieľajú dva princípy: tvorivý a reproduktívny“. (Žilka, 1987, s. 383)

Text anglosaskej *Judity* vykazuje obzvlášť vysoký stupeň tvorivosti, aj keď treba povedať, že tvorivosť sa v danom prípade netýka len zmien, ale aj vynechávania, a to počnúc prvkami deja, končiac postavami. Biblická *Knihá Judita* je text prozaický, pozostáva zo šestnástich kapitol (cca dvadsať knižných strán textu), kým anglosaská *Judita*, ako sme už spomínali, je báseň s rozsahom tristo päťdesiat veršov, napísaná v typicky anglosaskom aliteračnom verši, a to s cieľom, sprístupniť text pre špecifického, v našom prípade anglického, čitateľa. „Aliteračný verš so štyrmi hlavnými prízvukmi a ľubovoľným počtom neprízvučných slabík sa delil cezúrou na dve časti, tzv. hemistichy.“ (Baštín, Olexa, Studená, 1993, s. 15) „Anglosaský verš bol nerýmovaný a zakladal sa na dynamickom výdychovom prízvuku. Metrický princíp však nespočíval v pravidelnom striedaní prízvučných a neprízvučných slabík (ako v neskoršom sylabotonickej verši), ale spočíval v zdôrazňovaní prízvučných slabík. [...] [Aliterácia] okrem toho pomáhala prednášajúcemu, aby si dôležité slová lepšie zapamätal (mala teda mnemotechnickú funkciu), a na poslucháčov pôsobila ľubozvučne, či dokonca magicky (funkcia psychoestetická).“ (Stríbrný, 1987, s. 11)

Keďže ide o literárny prechod z prózy do poézie, v prípade anglosaskej *Judity* hovoríme o druhovom posune. (Popovič, 1983) Pri porovnávaní textov z formálneho i obsahového hľadiska si ďalej všimame kondenzačné tendencie, čo sme už naznačili, teda z hľadiska autorských textotvorných postupov ide o zužujúcu adaptáciu – adaptáciu „zužujúcu pôvodnú invariantnú ideovoestetickú informáciu východiskového textu“. (Popovič, 1983, s. 153) Popovič ďalej uvádza: „Textové vlastnosti adaptovaných diel sa môžu konstituovať na rozmanitých úrovniach jazykovej a tematickej organizácie literárneho komunikátu (lexika – frazeológia – syntax – tematické bloky textu, odsek, kapitola), kompozície a výstavby témy (čas, priestor, rozprávač, postavy). Pomer invariantných a variantných zložiek sa utvára prostredníctvom nasledujúcich transformácií: selekcia (výber jednotiek textu), substitúcia (nahradzanie jednotiek textu inými), kondenzácia (zužovanie, rozširovanie textu).“ (Popovič, 1983, s. 154)

V staroanglickej *Judite*, ako sme už naznačili, dochádza oproti biblickému originálu, k mnohým zmenám, no k najvypuklejšiemu patrí zmena napr. organizácie tematických blokov – namiesto šestnástich kapitol máme dvanásť častí. Dnes môžeme len špekulovať, čo všetko pôvodne bolo a čo nebolo v prvých sto veršoch (a takmer deviatich

častiach básne). „Túto záhadu pravdepodobne nikdy nerozlúštíme, no odstránenie podstatných častí naratívu, ktorý je súčasťou *Knihy Judita* od dvanástej až po pätnástu kapitolu, naznačuje, že báseň po obsahovej stránke nikdy nebola úplným variantom biblickej predlohy.“ (Estes, 2003, s. 332)

Ďalšou výraznou zmenou v porovnaní s originálom je zredukovanie počtu postáv a príslušných súvislostí – môžeme povedať, že anonymný básnik postupoval selektívne a zameral sa len na to, čo považoval za najdôležitejšie. „Anonymný básnik redukuje geografické, historické a politické súvislosti na minimum – zameriava sa na konfrontáciu Judity s Holofernesom.“ (David a Simpson, 2006, s. 101) (8)

Znojemska (IN Čermák, 2009) na margo stratených veršov a možného výskytu postáv z biblickej predlohy v nich uvádza, že ostatní aktéri deja spomínaní v starozákonnom texte, ako sú veliteľ amónovského kontingentu Achiór, ktorý sa svojho veliteľa Holofernesa pokúša od útoku na Izraelitov odradiť, či vodca rady starších mesta Betulia Uzijáš, boli odsunutí do anonymity alebo ich anonymný autor z prerozprávaneho textu úplne vynechal, podobne ako Holofernesovho služobníka Bagoasa, úlohu ktorého anonymní básnik prerozdilil medzi viacerých bližšie neurčených príslušníkov veliteľovej vojenskej družiny. „Už od samého začiatku bol asi biblický príbeh zredukovaný tak, aby čo najviac vynikla konfrontácia Holofernesa a Judity. Ak je tak, tvorca *Judity* zvolil podobný prístup ako autor staroanglického *Exodu* – svoj materiál zhustil a reorganizoval.“ (Znojemska, tamže, s. 263) K podobným záverom dospieva aj autorka moderného anglického prekladu staroanglickej *Judity* E. Treharnová (2004), ktorá dodáva, že malá úloha sa ušla už len Juditinej služke.

Ďalšou zaujímavou zmenou je substitúcia rozprávača – v deuterokánonickom biblickom texte figuroval vševediaci rozprávač, kým v staroanglickej básni sa rozprávač sám k sebe priznáva, napr. v ôsmom verši v origináli („I have heard then...“) i v modernom anglickom preklade (v siedmom verši v slovenskom preklade) – „potom som si vypočul“ –, ale aj inde.

V súvislosti so Shimazakiho úvahami sme spomínali, že cieľom anonymného autora anglosaskej *Judity* bolo vytvoriť text, ktorý bude pre dobových anglických čitateľov, ktorí biblické kultúrne pozadie nepoznali, o čosi prijateľnejší než príbehy v pôvodnej podobe. (Shimazaki, 2014) „Stáva sa, že prekladateľ sa od pôvodného znenia textu odkláňa vedome, a to pod vplyvom svojho politického presvedčenia, sociálneho postavenia či náboženského cítenia.“ (Nida, 1964, s. 154 – 155)

V súvislosti s Nidovými slovami konštatujeme, že anonymný autor *Judity* bol kresťan, ktorý zo starozákonnej *Knihy Judita* vytvoril text inkulturačného charakteru. Inkulturáciu definujeme ako vnútornú transformáciu „pôvodných kultúrnych hodnôt ich začlenením do kresťanstva a zakorenenie kresťanstva do týchto kultúr“. (9) Inkulturácia bola pevnou súčasťou misijnej činnosti.

„Misionárske úsilie [...] [z]ačína sa ohlasovaním evanjelia národom a skupinám ľudí, ktoré ešte neveria v Krista; pokračuje vytváraním kresťanských spoločenstiev, ktoré

majú byť znamením Božej prítomnosti vo svete, a zakladaním miestnych cirkví; dáva podnet procesu inkulturácie, aby sa evanjelium vteliло do národných kultúr [...]“ (KKC, 2017, s. 226 – 227) McKay a kol. (1988) si kladú otázku, čo všetko museli misionári a kňazi urobiť, aby masy pohanov a nevzdelaných ľudí nielenže pochopili a prijali kresťanské ideály i učenie, ale aby podľa nich aj žili. Podľa nich to kresťanskí misionári dosiahli skrze kázanie, asimiláciu a pokánie.

„Kázanie viedlo k učeniu a budovaniu povedomia. V rámci vyučovania predstavovali základné body kresťanského učenia, kým budovanie povedomia malo novokrstencov posilňovať vo viere skrze príbehy o živote Krista a svätých. Hlboko zakorenené pohanské zvyky a praktiky nebolo možné vykoreniť len slovom, dokonca nestačili ani nariadenia. Kresťanskí misionári si neraz osvojili asimilačnú stratégiu, ktorá uľahčila obrátenie pohanov zdôrazňovaním toho, čo mali ich zvyky a viera podobné s kresťanstvom.“ (McKay, Hill, Buckler, 1988, s. 229 – 230)

Misionárske úsilie s cieľom posilniť vieru a kresťanskú identitu však neprebiehало len skrze príbehy o živote samotného Krista či svätcov, ale, ako vidíme, zahŕňať mohlo aj starozákonné postavy typu Judita.

A prečo vlastne hovoríme o starozákonnej *Knihе Judita* a básni *Judita* v súvislosti s inkulturáciou, teda s procesom, ktorý v danom prípade súvisí s kresťanstvom? Pretože autor staroanglickej *Judity* starozákonný príbeh pokresťančil a využil pri upevňovaní kresťanskej viery a kresťanského povedomia. Staroanglickú báseň *Judita* možno podľa nášho názoru nazvať inkulturačno-militarizačnou adaptáciou – textom, v ktorom sa prvky úplne nové, teda prvky prichádzajúce z cudzej kultúry, mali domácim poslucháčom a čitateľom prijímať ľahšie vďaka tomu, že sa tvorivým zásahom autora (prekladateľa) premiešavajú s prvkami, ktoré sú pre prijímajúcu kultúru dobre známe a ktoré možno považovať za domáce. Preto môžeme z misiologického pohľadu na vec inkulturačnú adaptáciu definovať ako text formulovaný tak, aby do prijímajúcej kultúry zakoreňoval kresťanstvo a vnútorne pretváral a upevňoval pôvodné hodnoty prijímajúcej kultúry ich začlenením do kresťanstva.

Inkulturácia v procese tvorby básne *Judita* prebiehala na dvoch rovinách – na rovine formálnej a obsahovej. Ak hovoríme o inkulturácii na rovine formálnej, opäť musíme spomenúť typický anglosaský aliteračný veršový systém. Autor ho zvolil, samozrejme, už len preto, aby čitatelia dielo z hľadiska formy považovali za čosi známe, za čosi blízke vlastnej kultúre. V tomto prípade možno teda hovoriť o nadbiehaní čitateľovi, o formálnej naturalizácii. Za zmenu na formálnej rovine považujeme aj zmenu osoby rozprávača, o ktorej sme sa už zmienili, a tiež hromadenie synonymných epitet, ktoré je pre anglosaskú literatúru typické. Vhodným príkladom sú epiteta ospevujúce hrdinku Juditu, haniace podlého Holofernesa či velebiace Boha, na ktorého sa Judita obracia s prosbou o pomoc, ako napr. vo verši č. 80, kde v modernom anglickom preklade čítame „She began to call the Guardian of heaven by name, the Saviour of all the inhabitants of earth...“, čo môžeme

preložiť ako „a okamžite zavolala Ochrancu z oblakov, po mene vzývala Pána, Pastiera všetkých stád tohto sveta a takto spievala...“. (10)

Obsahová rovina úzko súvisí s formálnou a v niektorých príkladoch jasne vidieť, ako sa poetický prvok žiaduci z formálneho hľadiska, epiteton v apozícii – či viacslovný opis postavy, uvedený spravidla za jej menom – stáva nositeľom informácie, ktorá v pôvodnom texte nebola – informácie ako sekundárneho prvku inkulturačnej adaptácie (pozri nižšie). Vhodným príkladom je verš č. 44, v ktorom (v modernom anglickom preklade) nachádzame formuláciu: „the powerful man Holofernes, hateful to the Saviour, rested himself during the night,“, čo môžeme preložiť ako „kde mocný muž menom Holofernes, nenávidený v očiach Spasiteľa, noc čo noc oddychoval“. (11)

Po analýze obsahovej roviny konštatujeme, že staroanglická verzia sa od originálu líši aj tým, že autor uvádza svoj postoj k nepriateľom Židov a jeho vyjadrenia možno chápať ako predzvesť ich skazy, ako to vidíme v nasledujúcich veršoch z desiatej časti básne: „...v brnení bojovní spoločníci boriaci sa v jeho smole. Priniesli na stoly hlboké misy, plné poháre a krčahy sediacim v sále. Na smrť súdění dostali ich...“ Uviest si môžeme aj ďalšie príklady: „Potom ten neznaboh, diabolský divoch, odišiel s davom poskokov pohľadať posteľ, kde mal prísť o život ešte tej noci.“ A podobne: „Ničomníci sa nahrnuli vonku na vzduch, pred veliteľov stan, muži veľmi opojení vínom, čo viedli nenávideného niktoša a netvora posledný raz k posteli.“ A tiež: „A donieslo sa mi, že divosi určení na úmrtie ihneď ukončili spánok a hnaní do kúta húfne sa hrnuli do stanu skazeného veliteľa, strašného Holofernesa“. Naznačovanie budúcich udalostí tohto typu možno považovať za ďalší zo sekundárnych prvkov inkulturačnej adaptácie, už len preto, že rovnaký prvok nachádzame aj v spomínanej staroanglickej básni *Beowulf*. (12)

Keď hovoríme o rovine obsahovej, musíme spomenúť výber lexiky, presnejšie povedané, musíme spomenúť výskyt dvoch zásadných slov a slovného spojenia, ktoré zásluhou autora starozákonný text premieňajú na text explicitne židovsko-kresťanský. Máme na mysli najmä tri anglosaské lexikálne jednotky – *mægþ*, *Bearn Alwaldan* a *Drinesse*.

V *Knihe Judita*, v ôsmej kapitole, kde sa Judita spomína prvý raz, nachádzame pasáž: „A Judita žila vo svojom dome ako vdova už tri roky a štyri mesiace. Na streche svojho domu si dala urobiť stan, okolo bedier nosila kajúci pás a obliekala si vdovské šaty. Postievala sa celý čas svojho ovdovenia okrem dňa pred sobotou a soboty, dňa pred novmesiacom a novmesiaca a okrem sviatkov a dní radosti Izraelovho domu.“ (Jdt 8, 4 – 6) Jej vdovský stav sa spomína v texte viackrát a v texte nájdeme viaceré zmienky o jej zosnulom manželovi Manassesovi. V staroanglickej básni je však Judita označovaná slovom *mægþ*, ktoré v modernej angličtine zodpovedá slovu *maiden*, teda mladé dievča, panna. (13) Zdá sa, že prekladateľ, presnejšie povedané, autor adaptácie spravil z vdovy mladé dievča, pannu, práve preto, že kresťanstvo pripisuje panenstvu veľký význam a Juditu, nepoškvrnenú ženu, ktorá porazila veliteľa nepriateľských vojsk a zachránila svoj ľud, tak mohol aspoň čiastočne pripodobniť Panne Márii, ktorá tým, že priviedla na svet Spasiteľa, významne prispela k naplneniu Božieho plánu spásy.

Estesová (2003) však konštatuje, že pre voľbu jazykovej jednotky vzniká nebezpečenstvo vnímať Juditu ako pannu zo sexuálneho hľadiska. Vzápätí dodáva, že dané označenie nie je celkom jednoznačné, inými slovami, z textu nie je jasné, či je Judita naozaj počestnou a sexuálne čistou ženou. „Hoci sa Judita z básne zvykne vnímať ako panna – už len preto, že tento význam je súčasťou sémantického poľa slov *mægb* (verše č. 35, 43, 78 a pod.), *ides* (14, 55, 58 a pod.) i *meowle* (56) –, autor ju na inom mieste označuje slovom *wif* (148), ktoré sa zvyčajne chápe vo význame ‚vydatá žena‘, a nie ‚mladá dievča‘ či ‚panna‘. Táto široká škála termínov je nezvyčajná a predpokladá aj širokú škálu reakcii na Juditin naratív.“ (Estes, 2003, s. 343)

Môžeme len špekulovať, prečo ju autor nazýva toľkými výrazmi, pravda, odhliadnuc od azda najpravdepodobnejšieho zámeru neopakovať sa. Musíme však dodať, že autor napríklad v sedemdesiatom ôsmom verši slovo *mægb* použil pravdepodobne preto, aby dosiahol potrebný aliteračný účinok – „Scyppendes *mægb*, scearpne *mece*“ (Treharne, 2004, s. 200, tučné písmo autor), ale treba povedať, že určitú formu aliterácie, či polovičnej aliterácie, resp. opakovania rovnakých konsonantov, badáme aj v sto štyridsiatom ôsmom verši, teda tam, kde autor jediný krát používa (podľa Estesovej sporné) slovo *wif* – „gleawhydig *wif*“. (14) Orchard navyše prekladá spojenie „gleawhydig *wif*“ ako „prudent woman“, teda „rozvážna žena“ (Orchard, 2003, s. 9), a nie spojením „rozvážna manželka“, ktoré by korešpondovalo so úvahami Estesovej. Keby sme sa pridržali Orchardovho prekladu, došli by sme k záveru, že spojenie „rozvážna žena“ nie je v protiklade s Juditínym možným panenstvom (kým staroanglické slová *mægb*, *ides* i *meowle* sú v priamom súlade s panenským chápaním Judity z básne). (15) Jednoducho povedané, žena môže byť mladá, rozvážna, aj keď je panna. S prihliadnutím na Estesovej úvahy však necháme túto otázku otvorenú a hoci s ňou polemizujeme a myslíme si, že kvantita slov pripúšťajúca panenskú podstatu Judity hovorí sama za seba, slová *mægb*, *ides* a *meowle* v tomto prípade nebudeme považovať za ukážkový príklad sekundárnych inkulturačných prvkov.

Nasledujúce dva príklady však považujeme za nepochybniteľné. Prvým je spojenie *Bearn Alwaldan*, v modernej angličtine „Son of the Almighty“, z verša č. 84, no pre úplnosť nášho argumentu z moderného anglického prekladu básne citujeme od verša č. 83 až po verš č. 86, pretože práve tam sa v staroanglickom origináli nachádza druhý kľúčový (a v tomto prípade teologický) termín *Drinesse*: „God of creation, Spirit of comfort, Son of the Almighty, I want to beseech you for your mercy on me in my time of need, glorious Trinity.“ (Treharne, 2004, s. 201). V preklade s cieľom zachovať aliteráciu prekladáme nasledovne: „Pravdivý Pastier, Pane potechy, Synu Stvoriteľa, skrušene ťa žiadam, aby mala so mnou milosť v čase mučivom tvoja slávna Trojica.“ (Pozri prílohu.)

Citované verše s kresťanskou terminológiou sú podľa nás dôkazom inkulturačných a misijných snáh zo strany autora adaptácie. Je evidentné, že Judita svojho Boha nevníma len ako Pána, ale aj ako Syna Všemohúceho („Son of the Almighty“, *Bearn Alwaldan*), a práve synovská podstata Boha je prvok kresťanský, a nie židovský. To isté možno povedať o Trojici, vyjadrenej staroanglickým termínom *Drinesse* (a anglickým „Trinity“). (16)

Vzhľadom na židovský pôvod textu *Knihy Judita* možno oba uvedené termíny považovať za teologické anachronizmy, v ktorých je ukotvená podstata inkulturačnej adaptácie daného textu. Daný príklad je zároveň výstižnou ukážkou toho, ako autor hromadí epiteta. Autor Boha nespomína stručne, ale uprednostňuje nadnesenú multiverbizáciu („Pravdivý Pastier, Pane potechy, Synu Stvoriteľa...“).

Inkulturačné prvky môžeme rozdeliť na *primárne* a *sekundárne*. Primárne prvky inkulturačnej adaptácie budú prvky východiskovej kultúry – prvky nové, cudzie (židovské, samotný príbeh vôbec i všetky reálie s ním späté), prvky formálnej i tematickej výstavby pôvodného textu pochádzajúceho z východiskovej kultúry, teda prvky čiastočne exotické.

Sekundárne prvky inkulturačnej adaptácie – budú prvky cieľovej kultúry (formálne i obsahové), prostredníctvom ktorých autor nadbieha cieľovým čitateľom, prvky, ktoré v cudzej predlohe neboli, prvky, ktoré predstavujú tvorivú podstatu adaptovaného textu. Keby sekundárne prvky inkulturačnej adaptácie v texte neboli, teda keby absentovali, text by sme nepovažovali za inkulturačnú adaptáciu, ale za preklad (prípadne za iný druh adaptácie). Ide teda o prvky naturalizujúce, domáce – o prvky typické pre cieľovú kultúru (teda aj prvky kresťanské, pretože tie už v prijímajúcej kultúre známe boli a adaptáciou sa prízvukovali, ako aj prvky pohanskej anglosaskej kultúry, ktoré kresťanstvo nevymazalo, ale len doplnilo). Primárne a sekundárne prvky inkulturačnej adaptácie tvoria komplementárnu jednotu, výsledný text. Inkulturačná adaptácia sa nachádza na rozhraní dvoch kultúr – predkresťanskej a kresťanskej –, je to text kultúrne kreolizovaný a v cieľovom prostredí plní v prvom rade funkciu, ktorú preň zamýšľal samotný autor adaptácie (v našom prípade anonymný básnik).

Na tomto mieste musíme súhlasiť s Estesovou, ktorá tvrdí: „Judita sa interpretuje alegoricky ako zosobnenie Cirkvi, no keďže prijala Holofernesove poklady, možno povedať, že na rovine doslovnej stále patrí do nekresťanského sveta.“ (Estes, tamže, s. 340) Estesová chce povedať, že Judita sa v básni zachová ako typický anglosaský bojovník – preberie si svoju pozemskú odmenu (najmä cennú vojenskú výstroj), kým v starozákonnej *Knihy Judita* dostáva len Holofernesove kuchynské náčinie a nábytok. Túto zmenu oproti biblickej pôvodine považujeme za ďalší príklad obsahovej zmeny, resp. za príklad sekundárneho prvku inkulturačnej adaptácie. (17) Estesovej konštatovanie korešponduje s našimi úvahami o kultúrnej kreolizácii. „A keďže si Judita ponecháva výzbroj a podobne, čím sa pripodobňuje anglosaským veliteľom – aj keď je pravda, že v tomto prípade veliteľom pokresťančeným – v duchovnom zmysle zosobňuje aj anglické hodnoty. Hoci Juditu nemožno plne stotožniť s germánskym hrdinom, predsa len si ponecháva v držbe mnoho hmotných statkov, najmä výzbroj, v dôsledku čoho sa v jej osobe jedinečným spôsobom snúbia vlastnosti jednak biblických, jednak germánskych hrdinov, a preto sa stáva stredobodom dvoch ideológií – náboženskej i nacionalistickej.“ (Rabin, 2008, s. 51)

Záver

Judita v rovnomennej anglosaskej básni je pre čitateľa (ktorý nie je oboznámený s katolíckou verziou Starého zákona) kresťankou modliacou sa k Trojici, je (s najväčšou pravdepodobnosťou) panna, v srdciach svojich čitateľov upevňuje židovsko-kresťanské morálne hodnoty, no aby sa príliš nevzdialila od predkresťanských i kresťanských (a nielen literárnych) tradícií prijímajúcej kultúry, a aby čitateľom ukázala, že boj za dobrú vec nie je v rozpore s vierou v Boha a že sa taký boj oplatí, za svoj hrdinský počin dostáva (a prijíma) štedrú odmenu typického pohanského germánskeho bojovníka. Je zaujímavé, že anglosaská predkresťanská bojovnosť v tomto prípade korešponduje s bojovnosťou na strane Židov, ktorí sa museli brániť. Pri podobných úvahách je nám zrejmé, prečo autor, pravdepodobne literárny misionár i bard, siahol práve po texte *Knihy Judita*, a nie napr. po ktoromsi texte z Nového zákona (kde sa boj mečom nepovažuje za ideálne riešenie). (18) Spomínali sme, že *Judita* od anonymného básnika pochádza z 10. storočia podobne ako verzia opáta Aelfrica, o ktorej sa v texte bližšie nezmieňujeme. Aelfric sa však o svojej úprave *Knihy Judita* vyjadril slovami: „Text vznikol na náš anglický spôsob, aby ste si vy, ľudia, brali z neho príklad a zbraňami si chránili svoju zem pred vpádom cudzincov.“ (David a Simpson, 2006, s. 101)

Dôvod výberu textu *Knihy Judita* na preklad anonymným básnikom, presnejšie povedané na adaptovanie, bude s najväčšou pravdepodobnosťou rovnaký. Biblická *Knihy Judita* je text o odvahe a obrane národa, no je to aj text sám osebe militarizačný, aj keď je ahistorický, a keďže ho anonymný autor skrátil a hlavné bojové posolstvo vyhrotil, a text spracoval použitím spomínaných primárnych i sekundárnych prvkov, je viac než pravdepodobné, že jeho zámer bol rovnaký ako zámer opáta Aelfrica – takpovediac udrieť domácim (už pokresťančeným) Angličanom na citlivú strunu – na strunu jednak náboženskú i na strunu národnú – a primäť ich k tomu, aby sa nebáli vziať do rúk zbraň a brániť sa pred Vikingami, ktorí na Britské ostrovy útočili už od roku 789 n. l. (Morgan, 2006), načo „sa nad Northumbriou zjavili zlovestné svetlá, vzduchom sa premávali ohniví draci a nastal veľký hlad“. (*Anglosaská kronika*, 1972, s. 54 – 56)

Poznámky

- (1) See: <https://www.bl.uk/collection-guides/cotton-manuscripts>
- (2) J. Heriban uvádza: „Okrem toho je nepravdepodobné, že by židovská žena mala osobné meno Judita, ktoré sa v Starom zákone vyskytuje iba raz, a to ako meno cudzinky, chetejskej ženy Ezaua [...]. Autor *Knihy* ho dal svojej hrdinke azda preto, lebo meno Judita znamená »Židovka« a slúžilo mu ako vhodná personifikácia židovského národa.“ (IN *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 2003, s. 864.)
- (3) Citujeme Hieronymov predslov ku *Knihy Judita*. Ide o preklad z druhej ruky, preklad z angličtiny, a vychádzame z anglického prekladu Andrewa S. Jacobsa, ktorý

prekladal priamo z latinskej pôvodiny. Jacobs v poznámkach uvádza, že Hieronym sa v predslove prihovára svojim druhom, tiež askétom, Chromáciovi a Heliodorovi. (Kurzívu pri slove „vdovu“ doplnil autor, od ktorého pochádzajú aj všetky preklady pasáží z anglického jazyka v tomto článku.) Pozri:

[http://www.tertullian.org/fathers/jerome_preface](http://www.tertullian.org/fathers/jerome_preface_judith.htm)

[_judith.htm](http://www.tertullian.org/fathers/jerome_preface_judith.htm). Pri čítaní Hieronymových slov o práci narýchlo nám prídu na um slová klasicistického básnika J. Drydena (1631 – 1700) z autorského *Predslovu* k jeho prekladom poézie, ktoré vydal pod názvom *Príbehy prastaré i moderné* (*Fables Ancient and Modern*, 1700). „Nebudem čitateľa obťažovať zmienkami o krátkosti času, za ktorý som toto napísal, a nebudem spomínať ani množstvo prestávok, ktoré som si musel urobiť pre chorobu. Tí, ktorí o vlastných výkonoch zmyšľajú až priveľmi dobre, majú sklon chváliť sa v predslovoch, koľko málo času im práca na texte zabrala, a koľko iných oveľa dôležitejších povinností im do toho prišlo, ale samotný čitateľ by zasa mohol mať sklon opýtať sa, prečo si autori nevyhradili viac času s cieľom doviest' svoje dielo do dokonalosti a prečo k vlastným posudzovateľom prechovávali natoľko obludný postoj, že im podhodili len nevykvasené nedorobky, akoby si nič lepšie ani nezaslúžili.“ (Dryden, 2003, s. 554) Hieronymovi slúži ku cti, že, ako tvrdia sestry Pernoudové, na prácu naozaj nemal ideálne podmienky.

- (4) *Slovník cudzích slov* uvádza termín „deuterokánonický“, teda „druhotne prijatý a uznaný katolíckou a pravoslávnu cirkvou, nekánonický“, pozri: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=deuterok%C3%A1nonick%C3%BD&s=exact&c=lb2d&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ber nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#>
- (5) Pozri *Slovník cudzích slov*: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=apokryf&s=exact&c=j55b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=ber nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskcs&d=psken#> Okrem *Knihy Judita* sa medzi deuterokanonicke (deuterokánonické [apokryfné] spisy radí aj *Knihá Tobiáš*, dodatky ku *Knihé Ester*, dodatky ku *Knihé proroka Daniela* a pod.)
- (6) K otázke morálnosti konania zo strany Judity sa dočítame aj v poznámke pod čiarou v katolíckom preklade *Knihy Judita*, ktorá sa v spomínanej deviatej kapitole modlí za to, aby Boh rukou ženy (skrže ňu samu) zničil úskočnými slovami jej úst „otroka s pánom a pána s jeho služobníkom“. V spomínanej poznámke stojí: „Ak sa za toto modlí Judita, treba teda posúdiť zasa z menej dokonalého stanoviska starozákonného, ktoré pokladalo všetky, teda aj menej čestné prostriedky za dovolené oproti nepriateľovi, ak viedli k cieľu.“ (*Sväté písmo Starého i Nového zákona*, s. 878)
- (7) Pozri *Slovník cudzích slov*. J. Heriban definuje midraš ako „literárny druh židovského výkladu a aktualizácie Biblie, ktorý Židia začali používať po babylonskom zajatí. Jadrom rozprávania je spravidla skutočná udalosť, ktorá je však voľne spracovaná

- a okrášlená vymyslenými historikami s jasnými narážkami na paralelné biblické texty.“ (Heriban, IN *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 2003, s. 865)
- (8) Na tomto mieste treba dodať, že Judita sa v biblickej *Knihе Judita* po prvý raz spomína až v ôsmej kapitole (zo šestnástich), teda skoro v polovici textu. Anglosaská báseň (nepochybne aj v dôsledku poškodenia, teda vďaka strateným veršom) spomína Juditu hneď na začiatku.
- (9) Pozri *Slovník súčasného slovenského jazyka*.
- (10) Hromadenie epitet podobným spôsobom je nesporne typickým prvkom anglosaskej poézie – samotná báseň *Cadmonov hymnus*, jedna z najstarších anglických básní vôbec, je vlastne zbierkou epitet s minimálnou informačnou hodnotou, aj keď z hľadiska kresťanského a misijného kľúčovou: „Now we must praise heaven-kingdom’s Guardian, the Measurer’s might and his mind-plans, the work of the Glory Father, when he of wonders of every one, eternal Lord, the beginning established. He first created for men’s sons heaven as a roof, holy Creator; then middle-earth mankind’s Guardian, eternal Lord, afterwards made – for men earth, Master almighty.“ (David a Simpson IN Greenblatt, 2006, s. 25 – 26) Keby sme chceli text pozbaviť anglosaských epitet, dostali by sme strohé konštatovanie typu: Treba nám chváliť Boha, ktorý zázrakom počiatok utvoril a pre ľudských synov stvoril nebo, zem a podzemie.
- (11) Vhodným príkladom je aj nasledujúca ukážka: „Holofernes, čo druhom zlato dával, dopil sa až do radosti.“ Holofernes je opitý aj v biblickej predlohe, no autor básne, teda adaptácie, nezabúda pripomenúť, že ako veliteľ má povinnosť rozdávať svojim vojakom zlato či iné cennosti ako odmenu za ich vernosť. Podobné estetické prístavky nájdeme aj v *Beowulfovi*, ako príklad si môžeme uviesť zloženinu „ring-giver“ z prológu, teda ten, čo rozdáva druhom prstene ako odmenu za vojenskú službu. „Potom uložili milovaného panovníka, prsteňodarcu, dovnútra lode...“ (*Beowulf*, s. 6). Rovnaký príklad nachádzame v piatej kapitole: „Opýtam sa na to pána Dánov, kráľa Scyldingov, prsteňodarcu, presne ako žiadaš...“ (tamže, s. 15).
- (12) A to napríklad v osemnástej kapitole, na s. 40: „A bola to najlepšia hostina, muži pili víno. Nepoznali osud, dávno predtým vyneseny krutý ortieľ, ktorý mal padnúť na mnohých z kniežat po tom, čo prišiel večer a Hróðgár odišiel do svojich komnát, vznešený muž sa uložil na odpočinok.“ Kniežatá čakal neblahý osud, ktorý sa naplnil, keď hostí v devätnástej kapitole napáda Grendelova matka (pozri *Literatúru*).
- (13) Podľa *Oxford English Dictionary* „maiden“ znamená „1. a. A girl; a young (unmarried) woman, „b. A female child [...]“, „2. a. A virgin...“, teda dievča, mladá nevydatá žena, dievčatko, panna. Slovník uvádza aj germánske a staroanglické formy daného slova, pozri *Literatúru*.
- (14) O opakovaní konsonantu prislúchajúcemu graféme *w* niet pochyb – v prvom prípade sa nachádza v strede slova *gleawhydig*, v druhom prípade na začiatku slova *wif*. Wrightova učebnica staroanglickej gramatiky uvádza: „Graféma *w* mala rovnakú

- zvukovú kvalitu ako *w* v modernej angličtine, napríklad v slove *wet...*“ (Wright, 1925, s. 12)
- (15) Pozri *Bosworth Toller's Anglo-Saxon Dictionary Online*, pozri.
- (16) Pre doplnenie, Trojica nie je termín novozákonný, resp. biblický, ale až ranokresťanský. Ako prvý ho použil až v 2. storočí antiochijský biskup, apologéta a predniecejský cirkevný otec Teofil z Antiochie, a to v diele *Autoolykovi*, pozri *Literatúru*. „Vrcholom vývoja kresťanského učenia v časoch ranej cirkvi je dogma o Trojici.“ (Pelikan, 1975, s. 172) Učenie o Trojici bolo jednou z tém Prvého nicejského koncilu z roku 325 n. l. V samotnej Biblii nachádzame len tzv. „novozmluvné trinitárne formulky“, a to na týchto miestach: „Mt 28, 19 2K 13, 13 Pt 1,2 Ef 4,5 – 6 1K 8,6 12, 12 – 13.“ (Gábriš, 1955, s. 56) Významnou trinitárnou formulkou je pasáž z *Prvého Klemensovho listu Korintským*, 46, 6, z roku 96 n. l.: „Či nemáme jedného Boha, jedného Krista a jedného ducha milosti, ktorý bol na nás vyliaty?“ (Tamže.) Louth v poznámkach k *Prvému Klemensovmu listu Korintským* uvádza, že „taká jednoznačná trojičná terminológia sa v Novom Zákone neuvádza, výnimkou je Mt 28, 19 a 2K 13, 13.“ (IN *Apostolic Fathers*, 1987, s. 21)
- (17) Opäť môžeme zacitovať z prekladu básne *Judita*: „Statoční premožiteľia doniesli jej z výpravy domov do daru Holofernesov paloš i prilbu pokropenú krvou, a dostala aj drôtenú košeľu dôkladne zdobenú červeným zlatom, a všetko, čo ten zloduch v stane drahé mal, dary i osobné dedičstvo, prstene i krásne šperky.“
- (18) Napr. v *Evanjeliu podľa Matúša* nachádzame nasledujúce Ježišove slová: „Daj svoj meč na jeho miesto! Lebo všetci, čo sa chytajú meča, mečom zahynú.“ (Mt 26, 52), pozri *Literatúru*.
- (19) Ide o preklad z druhej ruky, vychádzame z vnútrojazykového paralelného prekladu E. Treharnovej z roku 2004 (autor článku a prekladu starú angličtinu neovláda). Preklad formálne exotizujeme, teda prenášame aliteráciu typickú pre staroanglickú poéziu, aby sme staroanglickú poéziu aspoň čiastočne čitateľovi sprístupnili aj po formálnej stránke, keďže obsah (až na pár staroanglicky orientovaných výnimiek, na ktoré v článku poukazujeme) je čitateľovi známy. Mená hlavných postáv, *Judita* a *Holofernes*, ako aj zemepisný názov *Betulia*, uvádzame v rovnakom tvare, v akom ich nájdeme v katolíckom preklade *Biblie*, vo *Svätom písme Starého i Nového zákona*, pozri *Bibliografiu*.

LITERATÚRA

Knižná

ANGLO-SAXON CHRONICLE. 1972. London: J. M. Dent & Sons LTD, 295 s. ISBN 0 460 01624 5 (preložil a poznámky spracoval G. N. Garmonsway).

BAŠTÍN, Š., OLEXA, J., STUDENÁ, Z., 1993. *Dejiny anglickej a americkej literatúry*. Bratislava: Obzor. 350 s. ISBN 80-215-0253-3.

- BEOWULF. 2007. Bratislava: Vydavateľstvo Fragment. 96 s. ISBN 978-80-8089-153-4 (prerozprával E. Talbot Donaldson, do slovenčiny preložil Martin Zbronský).
- CARROLL, R. a PRICKETT, S. 2008. *The Apocrypha*. IN *BIBLE, The. Authorized King James Version with Apocrypha*. 2008. Oxford: Oxford University Press. 1824 s. ISBN 978-0-19-953594-1 (úvod a poznámky napísali Robert Carroll a Stephen Prickett).
- ČERMÁK, J. a kol. 2009. *Jako keď dvoranou proletí pták. Antologie najstarší anglickej poezie a prózy /700 – 1100/*. Praha: Triáda, 679 s. ISBN 978-80-87256-11-4.
- DAVID, A., SIMPSON, J. 2006. *Judith*. IN GREENBLATT, S. et al. 2006. *The Norton Anthology of English Literature. Volume 1*. New York, London: W. W. Norton & Company, 2904 s. ISBN 0-393-92531-5.
- DRYDEN, J. 2003. *The Major Works*. Oxford: Oxford University Press. 967 s. ISBN-13: 978-0-19-284077-0.
- GÁBRIŠ, K. Dr. 1955. *Apoštolskí otcovia*. Bratislava: Tranoscius. 246 s.
- GÁBRIŠ, K. 1990. IN *APOKRYFY: Mimokanonické (deuterokanonické) spisy Starej zmluvy podľa Septuaginty*. 1990. Bratislava: Vydavateľstvo Vesna (pre Tranoscius Liptovský Mikuláš). 376 s. ISBN 80-85128-48-9 (z gréckeho originálu preložil a poznámky pripravil Karol Gábriš).
- GREENBLATT, S. et al. 2006. *The Norton Anthology of English Literature. Volume 1*. New York, London: W. W. Norton & Company, 2904 s. ISBN 0-393-92531-5.
- HERIBAN, J. 1992. *Príručný lexikón biblických vied*. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda. 1348 s.
- HERIBAN, J. 2003. *Úvod do Knihy Judita*. IN *SVÄTÉ PÍSMO STARÉHO I NOVÉHO ZÁKONA*. 2003. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2624 s. ISBN 80-7162-420-9.
- KATECHIZMUS KATOLÍCKEJ CIRKVI*. 2017. Trnava: Spolok svätého Vojtecha. 918 s. ISBN 978-80-8161-258-9.
- LOUTH, A. 1987. *Clement of Rome*. IN *APOSTOLIC FATHERS, The. Early Christian Writings*. 1987. London: Penguin Books. 208 s. ISBN-13: 978-0-14-044475-9 (preložil Maxwell Staniforth, preklad upravil, úvod a poznámky spracoval Andrew Louth).
- McKAY, J. P., HILL, B. D., BUCKLER, J. 1988. *A History of World Societies. Volume 1: TO 1715*. Boston: Houghton Mifflin Company. ISBN: 0-395-36914-2.
- MORGAN, K. O. et. al. 2006. *The History of Britain and Ireland*. Oxford: Oxford University Press. 416 s. ISBN-10: 0-19-911573-7.
- MUNDAY, J. 2009. *The Routledge Companion to Translation Studies. Revised Edition*. ed. Jeremy Munday. London and New York: Routledge. 2009. 290 s. ISBN 0-203-87945-7.
- NIDA, E. A. 1964. *Toward a Science of Translating (with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating)* E. J. Brill: Leiden. 331 s.
- ONDRUŠ, R. 1991. *Blízki Bohu i ľuďom (Životopisy svätých)*. Bratislava: Tatran (pre Spolok svätého Vojtecha). 728 s. ISBN 80-222-0277-0.
- ORCHARD, A. 2003. *Pride nad Prodigies. Studies in the Monsters of the Beowulf-Manuscript*. Toronto: University of Toronto Press. 352 s. ISBN 987-0-8020-8583-2.

- PELIKAN, J. 1975. *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine. 1. The Emergence of the Catholic Tradition (100 – 600)*. Chicago a Londýn: The University of Chicago Press. 395 s. ISBN: 0-226-65371-4.
- PERNOUD, R., Pernoud, M. 1962. *Saint Jerome*. New York: The Macmillan Company. 100 s. (Preklad do anglického jazyka Rosemary Sheedová).
- POPOVIČ, A. 1983. *Originál/preklad. Interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 368 s.
- RICHOVÁ, L. 2010. *William Tyndale. Plameň pašovania*. Bratislava: Creativpress. 221 s. ISBN 978-80-7131-073-0 (preložila Jarmila Kušnieriková).
- SHUTTLEWORTH, M, COWIE, M. 2009. IN *What is 'Translation'?* IN MUNDAY, J. 2009. *The Routledge Companion to Translation Studies. Revised Edition*. ed. Jeremy Munday. London and New York: Routledge. 2009. 290 s. ISBN 0-203-87945-7.
- ŠTRÍBRNÝ, Z. 1987. *Dějiny anglické literatury 1*. Praha: Academia, 416 s.
- TREHARNE, E. 2004. *Old and Middle English c. 890-c. 1400, An Anthology*, Oxford: Blackwell Publishing, 678 s. ISBN 978-1-4051-1313-7.
- TYNDALE, W. 2000. *The Obedience of a Christian Man*. Londýn: Penguin Books, 236 s. ISBN 978-0-14-043477-4.
- WRIGHT, J. 1925. *Old English Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 372 s.
- ZNOJEMSKÁ, H. 2009. *Júdit*. IN ČERMÁK, J. a kol. 2009. *Jako když dvoranou proletí pták. Antologie nejstarší anglické poezie a prózy /700 – 1100/*. Praha: Triáda, 679 s. ISBN 978-80-87256-11-4.
- ŽILKA, T., 1987. *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, 1987. 440 s.

Internetové zdroje

- EFTHIMIADIS-KEITH, H. 2010. *Judith, Feminist Ethics and Feminist Biblical/Old Testament Interpretation*. IN *Journal of Theology for Southern Africa* 138 (november 2010), s. 91 – 111. https://www.researchgate.net/profile/Helen-Efthimiadis-Keith/publication/257138003_Judith_Feminist_Ethics_and_Feminist_BiblicalOld_Testament_Interpretation/links/00b7d5246dc6e3178f000000/Judith-Feminist-Ethics-and-Feminist-Biblical-Old-Testament-Interpretation.pdf?origin=publication_detail
[citované 12. 9. 2022]
- ESTES, H. 2003. *Feasting with Holofernes: Digesting Judith in Anglo-Saxon England*. IN *Exemplaria* 15.2. Fall 2003. s. 325 – 350. https://www.researchgate.net/publication/233654476_Feasting_with_Holofernes_Digesting_Judith_in_Anglo-Saxon_England
[citované 13. 9. 2022]
- RABIN, A. 2008. "The Snare of Deceitful Thoughts: Reading Holofernes's Flynet in the Old English Judith," *The Kentucky Philological Review*, v. 22, s. 46 – 54 https://www.academia.edu/43297897/The_Snare_of_Deceitful_Thoughts_Reading_Holofernes_Flynet_in_the_Old_English_Judith

[citované 16. 9. 2022]

SZIMAZAKI, S. 2014. *Anglo-Saxon Attitudes towards Judith*.

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwj09eW7qpaCAxWbgP0HHcZcChYQFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fswu.repo.nii.ac.jp%2Frecord%2F1494%2Ffiles%2FKJ00009251719.pdf&usq=AOvVaw3rqMFjiZa6GKNODZL5D8kz&opi=89978449> (s. 1 – 11).

[citované 12. 9. 2022]

THEOPHILUS OF ANTIOCH. *Theophilus to Autolytus*.

[http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0165-0183,_Theophilus_Antiochenus,_Ad_Autolytum_\[Schaff\],_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0165-0183,_Theophilus_Antiochenus,_Ad_Autolytum_[Schaff],_EN.pdf)

[citované 16. 9. 2022]

WOJCIECHOWSKI, M. 2012. *Moral Teaching of the Book of Judith*. IN *Deuterocanonical and Cognate Literature Studies 14* (január 2012), s. 89 – 100.

https://www.researchgate.net/publication/273461745_Moral_Teaching_of_the_Book_of_Judith

[citované 12. 9. 2022]

Biblia

<https://biblia.sk/>

[citované 12. 9. 2022]

Heslo „Cotton manuscripts“

<https://www.bl.uk/collection-guides/cotton-manuscripts>

[citované 7. 5. 2022]

Heslo „The Preface of Jerome on the Book of Judith“

http://www.tertullian.org/fathers/jerome_preface_judith.htm

[citované 7. 5. 2022]

Internetové slovníky

Heslá „ides“, „meowle“

Bosworth Toller's Anglo-Saxon Dictionary Online

<https://bosworthtoller.com/search?q=ides>

<https://bosworthtoller.com/search?q=meowle>

[citované 14. 9. 2022]

Heslo „inkulturácia“

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=inkultur%3A1cia&cs=exact&c=x2f7&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=hssjV&d=ber>

[nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#](#)

[citované 13. 9. 2022]

Heslo „Midraš“

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=midra%C5%A1&cs=exact&c=Z933&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=hssjV&d=bernolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>

[citované 7. 5. 2022]

CD-ROM

Oxford English Dictionary Second Edition on CD-ROM (v. 4.0.0.3) © Oxford University Press 2009

Accessible summary

The article “Judith in the Bible and in the Anglo-Saxon Poem” first introduces the deuterocanonical *Book of Judith*, comments on its origin and its place in the Christian canon, drawing on sources from a wide range of scholars (St. Jerome included). Second, the author focuses on the text’s rendition into Anglo-Saxon by an anonymous Anglo-Saxon poet. Using the comparative method, the author of the article takes a look at the Modern-English translation of *Judith* by the contemporary British literary scholar Elaine Treharne, and compares it with the deuterocanonical *Book of Judith* as found in the Slovak Catholic version of the Bible. The main objective of the proposed paper is to find out how the *Book of Judith* was altered to accommodate to the Anglo-Saxon readership. In the text, the author tries to coin new terminology – primary and secondary elements of inculturation and lists examples of them as found in the Anglo-Saxon version of *Judith*. The author states the Anglo-Saxon version of the *Book of Judith* cannot be considered a translation proper, but an inculturational adaptation (a term he also introduces in the paper). As an appendix, the author of the article presents his own second-hand translation of the Anglo-Saxon *Judith* from (modern) English into Slovak, thus enabling the Slovak reader to enjoy the Anglo-Saxon text with all its peculiarities as commented on in the article itself.

PRÍLOHA

(Staroanglická) Judita (19)Originál: *Judith* (IN GREENBLATT, S. et al. 2006)

Prekladateľ: Martin Kubuš

... zapochybovala

o daroch na tejto otvorenej zemi. Tam okamžite našla ochranu slávneho Pána, práve keď najviac potrebovala priazeň najvyššieho Sudcu, aby ju svätý, sám Pán stvorenia, strážil pred strašnou skazou. Slávny Otec na nebesiach splnil jej prosby, pretože odjakživa oplývala pravou vierou vo Všemohúceho. Potom som si vypočul, že Holofernes pohotovo rozposlal pozvánky na hostinu a postaral sa, aby na hodoch sa hostia hojne zabávali, a práve preto pozval tento hospodár skúsených sluhov. Služobníci v zbroji poslúchli veľmi pohotovo, prišli za mocným pánom a došli k vodcovi davov. Bolo to na štvrtý deň, odkedy Judita, jasnozrivá úsudkom, žieňa veľkej krásy ako víla, prišla k veľkému pánovi.

X.

Pobrali sa na hostinu a pekne si posadali, hrdí chlapi, a chlípali víno, chvastali sa, v brnení bojovní spoločníci boriaci sa v jeho smole. Priniesli na stoly hlboké misy, plné poháre a krčahy sediacim v sále. Na smrť súdení dostali ich, bojovní bohatieri, hoci bezodný, hrozný veliteľ hrdinov, to nečakal. Holofernes, čo druhom zlato dával, dopil sa až do radosti. Hlasno sa smial a hlučne rečnil, húkal, že dobre počuli aj deti z ďaleka, ako divoch ručí, ryčí, ako búrka reve povýšene, potužene z medoviny, a po celý čas pobáda hostí, aby aj oni hovelí si hojne. A tak najvyšší celý deň, nezriadený netvor, čo s dumnou tvárou rozdáva drahé dary, hostí vínom do nemoty veru vyplachoval, vojsko vymáčal až tak, že ako vymreté ležalo, neschopné ničoho. Veliteľ tak nariadil,

vprostred postele vínom taký vysilený, že nevládal vnímať. Ničomníci sa nahrnuli vonku na vzduch, pred veliteľov stan, muži veľmi opojení vínom, čo viedli nenávideného niktoša a netvora posledný raz k posteli. Premýšľala potom slávna služobnica Spasiteľa, ako má skazený a žiadostivý živel zbaviť života čo najšikovnejšie a skôr než sa špinavec neľudský navráti k vedomiu. Nato nepoškvrnená s vlasmi vo vrkočoch vzala ostrý meč, ťažkú zbraň v ťažení, pravickou tasila ho z pošvy a okamžite zavolala Ochrancu z oblakov, po mene vzývala Pána, Pastiera všetkých stád tohto sveta a takto spievala: „Pravdivý Pastier, Pane potechy, Synu Stvoriteľa, skrúsené ťa žiadam, aby mala so mnou milosť v čase mučivom tvoja slávna Trojica. Moje srdce trýznené

aby hostí hostili, až kým hustá noc nepríde
k mláďatám mužov. A mocne skazený zlom
prikázal, aby mu už aj priviedli požehnanú pannu
na jeho skryté lôžko, skrášlenú šperkami,
prizdobenú prsteňmi. Sluhovia sa ponáhľali,
ako im veliteľ, vodca všetkých vojsk,
prikázal. Prešli do hlučnej sály plnej
návštevníkov, kde našli Juditu najmúdrejšiu,
a potom už len pekne pohotovo
bojovníci viedli ju, jasnú Juditu,
slávnú pannu do skvejúceho sa stanu,
kde mocný muž menom Holofernes,
nenávidený v očiach Spasiteľa, noc čo noc
oddychoval.

Visel tam skvost, sieťovaná stena,
čo hatí cestu hmyzu, hotová zo zlata.
Veliteľ ju vyvesiť dal, aby sám veľmi dobre
v divej skazenosti dovidel z lôžka dovonka
na svojich spolubojovníkov, ktorí sa dostavia,
hoci nik z ľudí nikdy nedoviedel naňho
dovnútra, až kým drzý diktátor ktorémusi
z nezriadených neprikázal prikročiť nachvíľu bližšie
a potichu sa s ním poradiť. K posteli mu priviedli
ženu múdrej mysle. Smelí muži spolu
povedať šli pánovi, že svätá panna
je už v jeho nore. Neslávny pán národov
divel na ducha. Túto triezvu devu chcel totiž
stoj čo stoj poškvriť. Slávny Sudca, Správca
davov, Darca dobra, by mu však
nič také nedaroval. Potom ten neznaboh,
diabolský divoch, odišiel s davom
poskokov pohľadať posteľ, kde mal prísť o život
ešte tej noci. Našiel svoj násilný koniec na zemi
tak, ako si sám zaslúžil, svárlivý surovec
a vodca, odkedy velil pod vysokánskym
parným stropom tohto sveta. Statný klesol

mokvá veľmi a mútnu mám myseľ,
v trápení topím sa. Daj, prosím Ťa, dobrý Duchu,
víťazstvo a pravú vieru, aby som vyhrala nad darcom
múk týmto mečom. Daruj mi milosť,
ktorý si nad všetkými. Nikdy som nepotrebovala
tvoje

požehnanie ako teraz. Pomsti, mocný Pane,
ty Darca titulov, čo ma tak ťaží na myslí,
strašne spaľuje v srdci. "Nato ju svätú najvyšší Sudca
hneď naplnil hojnou horlivosťou, ako napĺňa
každého pod klenbou, kto sa k nemu náhli
s rozumom a rýdzou vierou. Rozbrieždilo sa jej,
nádej sa jej navrátila. Neváhala a bez hanby toho
pohana schmatla za pačesy a posunula si ho,
skazeného a slizkého surovca, tak,
aby podliaka prasto premohla.
Potom víla s pletenými vrkočmi prudko
nepriateľa zasiahla, neľudského netvora,
mihotavým mečom, zaľala mu silno
dopoly šije, dosť na to, aby ho dokatovala
a opitého omráčila. Jeho osud nenaplnila,
umrieť neumrel, a tak udatná deva
opäť ohromne sekla to ohavné psisko,
takže strašná hlava sa skotúľala na zem.
Skazenú schránku stihla smrť
a duch toho divocha do útrov zeme
zašiel, kde ho už sužovali
a nikdy pokoj nedali, až na veky_vekov,
hnusné hady sa mu okolo hnátov ovíjali,
žobrácky skončil, v žalári pekelnej žiary
po onom odchode. Omotaný v temnote
ani nádejať sa nemohol, že sa raz na slobodu
z dračej sály dostane a dusiť sa musí,
navždy a naveky, odteraz už nekonečne,
kdesi v šere, kde ani štipky šťastia niet.

XI.

Judita získala jasne jagavú slávu
v boji, pretože Boh, Pán nebies,
to dovolil a dar vyhrať jej daroval.
A žiarivá rozvážna žena okamžite
hodila krvavú hlavu hrozného bojovníka

do vaku, v ktorom jej verná slúžka,
žena s bledou pokožkou, skvelá služobná,
nosievala pokrm pre obe. Potom Judita
odovzdala hlavu celú od krvi do opatery
dobrej slúžky, aby ju doniesla domov.
Nato obe odvážne a odhodlané ženy
odtiaľ okamžite odišli,
vítazne kráčali a veľmi vznešene
došli z dosahu drancujúcich vojsk
a na vlastné voľné oko videli,
že báječné bralá mesta Betulie
sa skvostne lesknú. Ženy šperkami ovenčené
hnali sa po chodníku, chytro, chvatne, až kým
so šťastím v srdci nedošli
k bráne v hradbách. Bojovníci sedeli,
muži sledovali situáciu a strážili
v pevnosti presne tak, ako im panna,
jasnozrivá Judita, kázala, keď od svojich,
odvážna to žena, načas odchádzala.
Milovaná sa vrátila, vošla múrmi mesta,
k ľúbenému ľudu a vľúdne jedného
z mnohých mužov veľkého mesta
poprosila, aby sa poponáhľal,
a pustil obe dnu cez prah pevnosti,
cez bránu v hradbách a bratom v boji
vítaznom takto vravela: „Smiem vám povedať
slávne slová, aby sa viac nemuseli vaše
mysle mučiť. Najslávnejší Mocnár, Vodca
prejavuje vám priazeň. Po celom svete
sa ukazuje, že nás už čaká úspech,
vítazstvo a osud vám nadelil vznešenej
cti za všetky strasti, ktoré vás už dlho sužujú.“
Obyvatelia oživilí a oslavovali,
keď počuli, čo povedala svätá panna
spod vysokých stien. Vojaci volali na slávu,
a Pánov ľud si prebíjal cestu k bráne pevnosti,
hupkom, muži i ženy, hromadne a húfne,
davy tlačili sa dopredu a dali sa do behu
k Pánovej panne po tisícoch, mladí či
v rokoch. Všetci na duchu veľmi
pookriali v plesajúcom príbytku,
keď videli ju, jasnú Juditu, a že sa vracia ako víťazka
do zeme rodnej, a potom ju razom rodáci
veľmi rýchlo vpustili dovnútra.
Žena zdravej mysle a zdobená zlatom
požiadala svoju pozornú pomocnicu,
aby vzala vak a hlavu tyrana vytiahla
a, umazanú od krvi, ukázala ako dôkaz,

že im pomohla premôcť toho pohana.
Potom, opradená slávou, ohlásila občanom:
„Vítazi, hrdinovia, na vlastné oči vidíte
vodcu národov, vidíte hlavu veľmi
nenávideného z nevidaných netvorov,
hlavu zhytnutého Holofernesa, ktorý
z ľudí uvrhol na nás najväčšie nesyváry,
kruté krivdy, ku ktorým nám chcel
ešte naložiť navrch. Lenže Boh ho nenechal
dlhšie dýchať, aby drvil nás
skrivodlivosťami. Skrže pomoc Svätého
zbavila som ho života a zato
mienim požiadať mužov medzi nami,
bojovníkov, aby sa brali bojovať
a vrhli sa do vojny, len čo Veliteľ,
najsľávnejší Vodca, vyšle z východu
lesknúci sa lúč svetla. Vyrazte, ľudia,
s hrubými štítmi, čo hrude vám halia,
a v prilbách prilesklých, proti nepriateľom.
Vyhubte veliteľov, vedených na smrť,
oslnivým ostrím. Vaši odporcovia
sú odsúdení na smrť a vám sa skytne slávy
a pocty na bojovom poli, ako mocný Pán
dal vám zbadať znamením ženskej paže.“
A huf smelých a horlivých mužov hneď
sa bral do boja. Bohatieri i bedári
vykročili s víťaznými zástavami v rukách.
Hrdinovia v helmách hnali sa
bránou Božieho mesta bojovať, len čo
zora z rána žiarila. Zbroj zrinčala
viachlasne. Vrtký vlk tešil sa veľmi
v lese, k tomu krvilačný krkavec,
operenec odtieňa osudu. Obaja vedeli,
že chýrni chlapi chystajú pre nich
hostinu z tých, čo sú hotoví zhytnúť. Ale hore
letel aj lačný orol na ľahučkých krídlach
s počerným perím, škriekal si pieseň
zápolenia zahnutým zobákom.
Bojovníci postupovali v bezpečí brnenia,
so štítmi z dutého dreva – muži, čo dovedy
trpko niesli nehanebnosť nepriateľov
a potupu pohanov – v hroznej potýčke
oštepov, ktorú odvážne oplatili
Asýřčanom, keď armáda Abraháma
pod bojovým práporom do ich pevnosti
zašla. Potom pyšne pustili
strašnú spršku šípov
s ostrým ostrím z ohnutých lukov,

žihadiel pružných. Židia zúrili,
hučali ako hrom, húf hnusných
odľudov obsýpali oštepmi.
Naši mali nepriateľov v nenávisti,
rázne si razili cestu, rozhodnutí,
prudko prebrali odvekých protivníkov
mokom na mol zmorených. Muži meče
v pošvách popadli, prizdobené paloše
s okrasným ostrím a ohnivo sa oháňali
po zlosynoch z asýrskej zeme,
čo strasti im strojili. Z tých šíkov
neušetřili nikoho, či neurodzeného
či mocného, ktorého mohli mordovať.

XII.

A tak ráno rytieri razom
boli v päťách votrelcom v každej chvíli,
až kým vyšší velitelia oných vojsk,
nepriateľského národa, konečne nepochopili,
že Izraeliti ukázali im, ako sa má hrať s mečom
naozaj neľútostne. Prišli, aby najavo dali
pravdu a slovom prastarým prebrali
služobníkov a svojich spoločníkov
a nebojácne dali na známosť opitým nektárom
tú hroznú novinu, aby hlásili rannú zhubu,
drsny to boj. A donieslo sa mi, že divosi
určení na úmrtie ihneď ukončili spánok
a hnaní do kúta húfne sa hrnuli
do stanu skazeného veliteľa, strašného
Holofernesa. Hostiteľovi chceli hneď
zahlásiť, že zápas sa už začal,
skôr než ich skosí strašná sila
Židov. Všetci živou myšlienkou žili,
že ich pán z bojového poľa a cnostná panna
spočívajú spolu v krásnom stane –
Judita, najjasnejšia zo žien, a muž jalových mravov,
ničomník nezriadený. Všetci sa napokon
báli čo i len budiť bojovníka,
nieto zisťovať, ako ten zúrivy zhýralec
pochodil s počestnou pannou,
dcérou Hospodina. Hebreji hotoví
do boja sa blížili, horlivo bili
mocnými mečmi, bez milosti chceli
oplatiť staré hriechy, staré spory,
zbraňami ako zrkadlo. Sláva z hláv zlosynov
vyhasla vo večernom svetle,
ich pýcha sa pokorila. Protivníci stáli
okolo stanu svojho pána neveľmi svoji,

a s dymom v duši. Jeden po druhom
zrazu zakašľali a zvučne sa ozývali,
škrípali zubami strýznení smútkom,
a nič z toho. Ich sláva a smelé skutky
nikam neviedli. Muži sa nádejali,
že zobudia zlosyna, ale zbytočne.
Čas už pokročil, keď tu čísi bojovník,
čo odvahou oplýval a ostych nepoznal,
nevládal vydržať a vstúpil veru.
Pána našiel na posteli, popolavého,
nehybného na lôžku, nemohúceho,
bez života. Zrazu na zem
skĺzol stĺpnutý, šklbal si vlasy,
roztrhol si rúcho s rozvráteným duchom,
a takto vraj vravel vojakom,
ktorí sklamaní stáli kolo stanu:
„Naša skaza náhle vyšla najavo,
budúcnosť je jasná, časy jatiek
sú pred nami a prehráme, padneme
v boji bok po boku. Obrancu nášho
ktosi strašne skolil mečom, sťal.“
Zhodili zbrane a odišli zlomení,
s úmyslom utiecť. A urastený národ
oboril sa do nich od chrbta, až ohromnú
väčšinu ich vojska vyhubil v boji. Padli tí na poli, pod mečom,
nech vlky sa veselia i vtáky
veľmi dravé. Kto prežil, dal sa do behu
pred zbrojou z dreva domácich. Zozadu
vyhupla s honorom armáda Hebrejov,
spokojná so súdom. Spasiteľ sveta
pomocnú pravicu štedrú im podal.
Hurá, chrabrí hrdinovia chodník
razili si skrze hrdlozov,
skvejúcimi sa mečmi stínali štíty,
bodali cez val brnenia. Bojovníci
bujaro sa brali do boja,
bratia v zbroji veľmi bažili po búrke
ostrých oštepov. A v piesku ostala
veľká väčšina veliteľov
armády agresívnych Asýrčanov,
nenávideného národa. Nepatrný zlomok
sa vrátil do vlasti. Odvážni vojaci
sa dali na ústup cez údolie údov,
hniúcich hnátov. Hebreji si mohli
vziať od nepriateľa, nenávideného národa,
čo urputne ubližoval a teraz uhynul,
krásne ozdoby, krvnú korisť,
štít a široký paloš, žiarivé prilby,

vzácnosti veľkej hodnoty. Vodcovia
víťazne vyplienili svojich vinníkov,
najstarších nepriateľov, na bojovej nive
masakrovali ich mečmi. Títo muži zaživa
najviac nenávidení medzi národmi
stlali zem vo svojich stopách. Potom svätý ľud,
z národa zvučného mena, hrdý, s vrkočmi,
po celý mesiac prinášal poklady
cez blýskavé brány mesta Betulia,
prilby, príručné meče, panciere sivé,
brnenie pre bojarov, zlatom blyšťavé,
a veci významnejšie, než by vôbec
múdrym mužom prišlo na myseľ.
Všetko si to vyslúžili v slávnej vojne,
hrdí v zástupe zástav i v zápase
skrže jednu radu junáckej Judity,
posmelenej panny. Statoční premožiteľia
doniesli jej z výpravy domov do daru
Holofernesov paloš i prilbu pokropenú krvou,
a dostala aj drôtenú košeľu dôkladne
zdobenú červeným zlatom, a všetko, čo ten zloduch
v stane drahé mal, dary i osobné dedičstvo,
prstene i krásne šperky. Všetko podarovali Judite,
žene zdravej mysle. A za to všetko ďakovala
Pánovi zástupov, ktorý preukázal jej poctu
a slávu na tomto svete, ako aj slávu odmenu
v nebi v Pánovej velebe, lebo pravú vieru vyznávala,
verila vo Všemocného. A veru, na záver nepochybovala
o odmene, po ktorej od vekov túžila. Lebo ohromná sláva patrí
navždy vekov milovanému Vodcovi, ktorý stvoril vietor i vzduch,
nebesia i nesmiernu zem, a tiež nepokojné moria
a radosti raja skrže svoju rýdzu milosť.